

Ministerie van Financiën

> Retouradres Postbus 20201 2500 EE Den Haag

Aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Directie Begrotingszaken

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag
Postbus 20201
2500 EE Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Ons kenmerk

BZ/2014/M

Uw brief (kenmerk)

Bijlagen 1

Datum: 23 mei 2014
Betreft: Kamervragen over de revisie van het bruto binnenlandse product

Geachte voorzitter,

Hierbij stuur ik U, mede namens de minister van Economische Zaken, de antwoorden op nadere vragen van Uw Kamer over de revisie van het bbp.

Hoogachtend,

De Minister van Financiën

J.R.V.A. Dijsselbloem

II Reactie van de minister van Financiën, mede namens de minister van Economische Zaken

Met belangstelling hebben wij kennis genomen van de vragen gesteld vanuit de fracties van PvdA, SP, PVV en D66 naar aanleiding van de twee brieven over de nieuwe berekeningswijze van het bbp en de gevolgen ervan voor de beschrijving van de economieën van de lidstaten. Op basis van de ter beschikking staande informatie is het nu niet mogelijk om alle vragen volledig te beantwoorden. Vooral de gevolgen op bbp/bni, EMU-saldo en EMU-schuld in de andere lidstaten zijn op dit moment nog niet bekend. Op een later tijdstip zal Uw Kamer nader geïnformeerd worden.

De leden van de fractie van de SP hebben vragen gesteld over het moment van invoeren van het ESA2010. In Europees verband is afgesproken dat met ingang van september 2014 de lidstaten gelijktijdig gereviseerde cijfers gaan rapporteren over onder meer het bbp/bni, het EMU-saldo en de EMU-schuld om de vergelijkbaarheid van cijferreportages van lidstaten over de economie en de overheidsfinanciën te waarborgen. Het CBS heeft ervoor gekozen om de uitkomsten van de herziening van 2010 direct naar buiten te brengen. De leden van de fracties van de PvdA, de SP en de PVV hebben gevraagd naar de gevolgen van de nieuwe berekeningswijze voor Nederland in relatie tot de andere lidstaten. Naar verwachting zal integrale informatie van alle lidstaten, inclusief lidstaten met een beroep op de noodfondsen, op zijn vroegst bekend worden in september/oktober 2014.

De leden van de fracties van de PvdA en SP hebben gevraagd om nadere uitleg over hoe de andere behandeling van onderzoeks- en ontwikkelingsuitgaven (R&D) leidt tot een verhoging van het bbp en hoe de marktprijs van de R&D investeringen bepaald wordt. Tot aan deze revisie werden de uitgaven voor R&D als intermediair verbruik (lopende uitgaven) geboekt die direct ten laste komen van de toegevoegde waarde. Door de gewijzigde rol van R&D in het economisch proces worden de uitgaven hieraan vanaf heden als investering beschouwd. Investeringen gaan langer dan één jaar mee in het productieproces en komen niet direct ten laste van de toegevoegde waarde. Door de verschuiving in boeking van de uitgaven aan R&D wordt de door bedrijven gecreëerde toegevoegde waarde verhoogd en daarmee ook het BBP, zijnde de som van alle in Nederland gegenereerde toegevoegde waarde. De investeringen in R&D worden gewaardeerd tegen marktprijzen. Voor R&D aangekocht bij derden is deze marktprijs gelijk aan de aankoopwaarde. De transactie is immers op de markt tot stand gekomen. R&D dat voor eigen gebruik en in eigen beheer is geproduceerd kent echter geen marktprijs omdat het niet op de markt verhandeld wordt. Als benadering voor de marktprijs van deze vorm van investeringen in R&D wordt naast de toerekening van de kosten ook een opslag voor winst gemaakt in overeenstemming met de kosten-winstverhouding bij commerciële producenten.

De leden van de fractie van de SP hebben gevraagd naar de achtergrond van de opwaartse bijstelling van de consumptie van huishoudens. Deze consumptie is opwaarts bijgesteld met bijna 15 miljard euro door de inzet van nieuwe bronnen. De inzet van nieuwe broninformatie van horeca en sport en recreatie heeft geleid tot een opwaartse bijstelling van respectievelijk 6,3 en 5,2 miljard euro. Op basis van informatie uit de Loonaangifte is de raming voor 'de auto van de zaak' met 4,5 miljard opwaarts bijgesteld. Verder zorgt het opnemen van illegale activiteiten voor een opwaartse bijstelling van 2,4 miljard euro. Daarnaast zijn er nog vele diverse kleine(re) bijstellingen als gevolg

van het inzetten van nieuwe en betere broninformatie. Naast positieve bijstellingen zijn er ook negatieve bijstellingen op de totale consumptie van huishoudens, zoals een andere behandeling van gratis schoolboeken (-0,3 mld) en een andere behandeling van (een deel van de) toegerekende financiële diensten op hypotheek (-3,6 mld).

De leden van de fracties van de PvdA en de SP hebben gevraagd naar een duiding van de opwaartse bijstelling van het aantal banen van zelfstandigen met 600.000 inclusief de gevolgen voor de participatiegraad en nadere informatie over positie van deze groep. Het aantal banen van zelfstandigen stijgt door de revisie met 598 duizend (+45%) en komt daarmee uit op 1,9 miljoen. Omdat het relatief veel parttime- en veelal kleine banen betreft, neemt het aantal gewerkte uren procentueel gezien minder hard toe (+25%). Het effect op de participatiegraad is daardoor naar verwachting beperkt.

De toename van het aantal banen van zelfstandigen heeft verschillende oorzaken:

- Er wordt meer gebruik gemaakt van het handelsregister van de Kamer van Koophandel. Dit leidt tot een stijging van 185 duizend.
- Daarnaast worden voor het eerst ook babysitters en gastouders meegeteld, wat leidt tot 155 duizend meer zelfstandigenbanen.
- De overeenkomsten die krantenbezorg(st)ers, folderaars en alfahulpen in het verleden hadden met hun opdrachtgevers hadden meer dan nu het karakter van een arbeidsovereenkomst. Daarom zijn ze tot dusverre altijd onder de werknemers geschaard. Tegenwoordig hebben de overeenkomsten meer het karakter van de inhuur van een *free lancer*. Vandaar dat nu gekozen is voor een verschuiving van werknemers naar zelfstandigen. Dit betreft 110 duizend banen.
- Bij de vorige revisie is in beperkte mate arbeid toegerekend aan zwarte activiteiten¹. De ramingen voor zwarte activiteiten worden nu gebaseerd op eigen onderzoek door het CBS en externe onderzoeken en rapporten (van onder andere SEOR, EIB en accountantskantoren). Hierdoor is het aantal banen van zelfstandigen met 95 duizend verhoogd.
- Door het opnemen van illegale zelfstandige activiteiten, zoals drugshandel, in de nationale rekeningen is het aantal banen van zelfstandigen nog eens met 29 duizend bijgesteld. Enkele jaren geleden heeft het CBS een rapport gepubliceerd over de bijdrage van illegale activiteiten aan het nationale inkomen. De resultaten van dit rapport zijn uitgangspunt geweest voor de ramingen van illegale activiteiten bij de revisie.
- Voor het bouwen in eigen beheer komen er 24 duizend banen van zelfstandigen bij. Dit betreft het zelf bouwen van een woning, wat niet hoeft te betekenen dat de bouw ook geheel zelf wordt uitgevoerd. Onderdelen van de bouw kunnen zijn uitbesteed aan bouwbedrijven.

De leden van de fractie van de PvdA hebben gevraagd welke concrete bronnen de positieve bijstelling van de Nederlandse handelsbalans met euro 5,5 mld verklaren. De nieuwe richtlijnen van het ESA2010 schrijven een strikte toepassing van het eigendomsprincipe bij transacties voor. Dit betekent dat handelsstromen met het buitenland alleen worden geregistreerd als er ook daadwerkelijk sprake is van overdracht van het economisch eigendom. Grensoverschrijding is daarmee niet meer de voorwaarde voor het opnemen van de betreffende transactie in de cijfers over internationale handel. Dit heeft geleid tot een herinterpretatie van in- en uitvoerstromen van de buitenlandse handel in goederen en diensten. Door betere aansluiting op de statistiek internationale

---

¹ Het tegen betaling verrichten van legale arbeidsactiviteiten waarbij noch de werkgever noch de werknemer belasting en sociale zekerheidspremies afdragen.

handel in goederen is de invoer van goederen verlaagd. Daarnaast kon bij deze revisie voor het eerst volledig gebruik worden gemaakt van een nieuwe statistiek over de in- en uitvoer van diensten. Per saldo resulteert dit in een opwaartse bijstelling van het saldo van de buitenlandse handel.

De leden van de fractie van de SP hebben gevraagd naar de verklaring waarom de bijstelling van het bbp van Nederland uit hoofde van de invoering van ESA2010 groter is dan voor de meeste andere EU-lidstaten. De verklaring is gelegen in het feit dat in Nederland relatief meer wordt uitgegeven aan R&D en aan voor eigen gebruik ontwikkelde software dan in andere lidstaten het geval is.

De leden van de PvdA-fractie hebben gevraagd naar de gevolgen van de revisies voor het Nederlandse EMU-saldo, onder meer door de andere behandeling van swaps, en de EMU-schuld vanaf 2010 en of er een overzicht gepresenteerd kan worden voor de periode 2010-2015 in de aankomende Macro-Economische Verkenning. Het CBS heeft aangegeven eind juni 2014 de cijfers na revisie 2001 tot en met 2013 te publiceren. De gevraagde reeks 2010-2015 zal in ieder geval in de Miljoenennota 2015 worden opgenomen. Renteswaps worden in het vervolg anders behandeld in het EMU-saldo. Tot nu toe werden rentestromen samenhangende met swaps aangemerkt als rente-uitgaven meetellend voor het EMU-saldo. Vanaf de revisie wordt het EMU-saldo gedefinieerd exclusief deze rentestromen. Het instrument renteswaps moet inderdaad gewaardeerd worden tegen marktprijzen op de balans.

Voorst hebben de leden van de fractie van de PvdA gevraagd naar de gewijzigde behandeling van militaire uitgaven en de gevolgen daarvan voor het EMU-saldo. Bij de militaire uitgaven vindt deels een herclassificatie plaats van niet-investeringsuitgaven naar investeringsuitgaven. Het gaat om militaire uitgaven die in vreedstijd langer dan één jaar meegaan, zoals militaire vliegtuigen (bijvoorbeeld F16's), militaire schepen (bijvoorbeeld fregatten) en afweersystemen (bijvoorbeeld Patriots). Er zijn geen gevolgen voor het nominale EMU-saldo daar het een verschuiving betreft binnen EMU-saldo relevante uitgaven.

De leden van de D66-fractie hebben gevraagd om een toelichting op de verslechtering van het EMU-saldo door de verwerking van nieuwe informatie over scholen. Tevens hebben de leden van de D66-fractie gevraagd welke andere onderdelen van de bronnenrevisie tot significante wijzigingen van het EMU-saldo zullen leiden. De bronnenrevisie leidt voor 2010 tot een verslechtering van het nominale EMU-saldo met 2,3 mld euro. Daarvan is 1,2 mld het gevolg van de verwerking van nieuwe informatie over scholen. Het CBS gebruikt voor de cijfers van het onderwijs (primair, secundair onderwijs en tertiair onderwijs (exclusief de universiteiten) voortaan de gegevens van de Dienst uitvoering onderwijs (DUO). Voor de revisie gebruikte het CBS bij het samenstellen van de cijfers over het onderwijs financieringsgegevens en looninformatie. De gegevens van DUO die nu in het kader van de revisie zijn ingezet, geven aanzienlijk meer detail en maken een nauwkeuriger raming van het EMU-saldo van de scholen mogelijk. Het resterende deel van de 2,3 mld euro (1,1, mld euro) is de resultante van de inzet van nieuwe bronnen c.q. nieuwe verwerkingswijze bij de decentrale overheden (0,4 mld), bij het wetenschappelijk onderwijs (0,3 mld), bij zbo's (0,2 mld) en bij het rijk (0,1). Onzeker is in welke mate de verslechtering van het nominale EMU-saldo 2010 een structurele doorwerking heeft. Voor dit inzicht is het wachten op de publicatie door het CBS van de cijfers 2011-2013 na revisie in juni 2014.

De leden van de fracties van de SP en de PVV hebben gevraagd wat de gevolgen zijn van de nieuwe berekeningswijze voor de EU-afdrachten van Nederland en de andere lidstaten, in het bijzonder wat

betreft het jaar van ingang van de aanpassing van afdrachten, de verwerking ervan in de begroting en de betekenis voor de netto betalingspositie per hoofd van de bevolking bij gelijkblijvende btw-afdracht en perceptiekosten. Vanaf het nieuwe eigenmiddelenbesluit zullen de gereviseerde bni's van de lidstaten de verdelingsleutel vormen voor dat deel van de EU-afdrachten dat gebaseerd is op het bni. De becijfering van de gevolgen van de revisie voor de Nederlandse afdrachten moet wachten tot september/oktober 2014 wanneer de gereviseerde cijfers van de andere lidstaten bekend worden. Pas dan kan verwerking plaatsvinden.

De leden van de fractie van de PVV hebben gevraagd of er lidstaten zijn die door de revisies net onder of boven de cruciale grenzen van 3% tekort en 60% schuld uitkomen en hoe daarmee zal worden omgegaan. Ook hiervoor geldt dat er niet eerder dan in september/oktober 2014 helderheid over zal ontstaan.

De leden van de D66 fractie hebben vragen gesteld over de effecten van de revisie op historische cijfers. Het CBS zal de historische cijfers alleen voor de jaren vanaf 1990 aanpassen voor de effecten van de revisies. In juni 2014 publiceert het CBS een deel van deze tijdreeks (2001-2013) en eind 2014/begin 2015 de tijdreeks tot 1990 terug. De tijdreeks voor 1990 zal in verband met de kosten niet worden gereviseerd, hierdoor ontstaat een trendbreuk in de reeks bij het jaar 1990.